

ćanje — idolopoklonstva, da je nestalo smisla za prave religiozne vrijednosti, a moralna pokvarenost bila na vrhuncu — neće nas skandalizirati brojni Vlačićeви podrugljivi i ironični, sarkastični odlomci, koji ustvari ilustriraju ondašnje prilike, pogotovo stanje u rimskoj crkvi. Vlačić je morao biti ogorčen na takve prilike, koje nije mnogo izmjenio ni tridentinski koncil, pogotovo u pitanjima doktrine. Kako su se kanoni mise često mijenjali, bili često nelogični, puni magičnih nekih gesta i riječi, nije čudo što su reformatori morali odbaciti takvu praksu. — Za ilustraciju svega spomenutog, osobito jezika i stila, citirat ćemo odlomak na 3. listu (poznavaocima historije nije potrebno objašnjenje):

Exoticus iste Sodomeorum episcopus affirmat concione decima certum esse canonem inde ab apostolis usque haec tempora in ecclesia secundum omnes suas partes durasse. Quare videte, obsecro, quoniam traditionum patrum valde tenaces estis, ne hanc orationem (sc. precationem, op. . . Ž. P.) porro negligatis, sed quam primum congregato carnalium fratrum aut etiam generali synodo promulgatisque indulgentiariis bullis tum moneatis omnes homines, ut orent vestrum Deum Maoz, ut vobis remittat istud tam grande peccatum, quo hactenus hanc (orationem, precationem) sacrosancti canonis non parvas sane particulas inter misandum mussandumque neglexeritis, ac pro satisfactione tanti peccati stipem uberem conferant ad nunquam finiendam S. Petri f a b r i c a m, ut sic Dei vestri beatorumque Apostolorum ira placetur? Tum etiam sub anathemate praecipiat, ne quisquam porro (particulas praecationis) eas omittat. — Vester enim cultus in eo consistit praecipue, ut (sicut et in magia) omnia verba et gestus exacte paragentur et nihil prorsus omittatur. . . .

*

Mogli smo iz prikaza ovih prvih Vlačićevih mladenačkih spisa uočiti kako njegov strogi stav reformatora i borca za evangelističku crkvu, tako i njegovu žestoku prirodu-narav. Citirani odlomci donekle ilustriraju ondašnje prilike u Evropi u vrijeme pobjede protestantizma, vjerskih ratova i protureformacije. Vlačićev jezik i stil (dikcija) nije toliko klasičan. I citirani odlomci to jasno pokazuju. Jasno, ironičan ton njegova izlaganje, sarkazam, traži i posebni jezik i stil (Isp. *sacrificulus* = svećnik; *magica precatiuncula* — nova metamorphosis = pretvorba, *transsubstantia*; *missam missitare* = služiti misu; *communicantes* = pričesnici; *per ingentem vestram spiritualitatem et castissimum celibatum* — ruganje; *episcopus Sodomeorum, fratres carnales* — aluzija na nemoral u redovima hijerarhije; *bullae indulgentiarum* = tzv. oproštajnice; *sacra incantatio* = misa).

Ovaj članak na neki način želi potaknuti stručnjake da se i danas zainteresiraju za latinska brojna djela našega Vlačića. Vlačić nije samo telog-luteran. On je historičar i filozof i filolog. Životno djelo pok. akademika Mirkovića o Vlačiću upravo je poticaj na proučavanje Vlačićevih djela. Mislim ovdje upravo na filologe, koji među brojnim latinskim djelima Vlačićevim mogu naći podosta građe za filološki rad. Osim toga, ličnost našega latinista vrlo je zanimljiva. Bio je on zaista velik čovjek, koji je spasio i zauvijek učvrstio reformni pokret u 16. stoljeću.

[In occasione iubilaei Martini Lutheri, 1483—1983]

Ž. Puratić, Sarajevo.

LJUBOMIR CREPAJAC, *Latinski jezik za IV razred usmerenog obrazovanja* (treća godina učenja) za *prevodilačku i arhivsko-muzejsku struku*; izdanje Zaveda za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1981, str. 142, 8°.

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva u Beogradu nedavno je objavio ovu knjigu pod gornjim naslovom. Autor knjige (udžbenika), Ljubomir Crepajac, je poznati metodičar za latinski jezik sa bogatim nastavničkim iskustvom kako iz srednje škole, gde je predavao u klasičnim odeljenjima, tako i sa fakulteta, gde sada (na Filološkom fakultetu u Beogradu) predaje oba klasična jezika. Ovaj njegov udžbenik se sastoji iz tri glavna dela: I — *Izbor latinskih testkova*, II — *Komentar sa dodatkom o latinskoj metrici* i III — *Latinsko-srpskohrvatski rečnik*.

Iza Predgovora, u kome autor ukratko izlaže čime se rukovodio prilikom sastavljanja ovog udžbenika, sledi izbor latinskih tekstova (str. 5—58) kako je i Programom predviđeno za III godinu učenja latinskog jezika. Tekstovi, kako prozni tako i poetski, izabrani su iz dela klasičnih i poklasičnih rimskih pisaca, a na kraju ima i nekoliko fragmenata iz srednjevekovnog latinizeta, među kojima i jedan iz *Letopisa pape Dukljanina*. U naslovu svakog teksta je označen autor i njegovo delo, a na kraju — mesto u knjizi (glava, stihovi, odn. pesma) odakle je uzet tekst. Pri tom autor se je striktno pridržavao Programa i izabirao je tekstove onih pisaca koji su tamo spomenuti. Samo dva teksta Junijana Justina iz *Historia Philippica* Pompeja Troga su prilagođeni (iz II knjige, gl. 9 i 11), a svi su ostali originalni.

Pojedini tekstovi ovoga izbora, kao klasični primeri ne samo za školsku lektiru, nego i kao takvi koji su inspirisali mnogobrojne evropske pisce, pesnike i umetnike za nova umetnička dela, mogu se u izvesnom obimu naći i u drugim hrestomatijama i antologijama. Međutim, ovaj je izbor u ovakvom vidu *nov*, naročito u pogledu proznih tekstova. Ovde su zastupljeni neki autori (na pr. Marcus Porcius Cato, Valerius Maximus, Gaius Iulius Hyginus, Aulus Gellius, Eutropius i dr.) koji su u drugim udžbenicima zanemareni, ili sasvim neznatno zastupljeni, a Crepajac je iz njih preuzeo vrlo intresantne tekstove. Ovde je dovoljno spomenuti mitološke tekstove Higina, a naročito Aula Gelija (o *Arionu*, *Sibilinim knjigama*), ili tekst *Androklo i lav*, pun dramatičnosti; duhovita sadržina teksta *Tajnost senatorskih odluka*, lični primeri velikog požrtvovanja i poštenja (*Gaj Grah*), upoređeni s obešću rimskih velikodostojnika.

Izbor poezije, koja obuhvata dobru trećinu celokupnog latinskog teksta, potpuno odgovara uzrastu učenika (poslednji razred srednje škole), kada su suočeni s nizom emocionalnih, filozofskih, socijalnih i drugih problema. Tu je s pravom najviše zastupljena lirska poezija (Katul, Horatije, Ovidije), onda idilična (Tibul, Horatije), epska (Lukretije, Vergilije), satirična (epigrami Martijala), didaktična (Fajdrove basne) i dr.

Izabrani tekstovi predstavljaju izvesne celine koje uvek sadrže i neku poruku. Svi se oni odlikuju preglednošću, jasnim jezikom i klasičnim, konciznim stilom. Oni slede prema hronološkom redu rimskih autora, počev od Marka Katona pa sve do srednjevekovnog latinizeta, duhovitog Bracciolinij-a. Međutim, kako i sam autor predlaže u svom Predgovoru, nastavnik se ne mora pridržavati ovog reda. U izboru ima i lakših tekstova koji bi učenicima omogućili postupan prelaz na čitanje onih težih i nastavniku se daju široke mogućnosti da podese svoj rad prema sastavu odeljenja.

Posle dve godine učenja latinskih elemenata, i uz pomoć komentara, ceo materijal obuhvaćen u izboru tekstova jedva se može savladati za godinu dana i sa odeljenjem boljeg sastava. Ali ako se pojedina štiva daju i za domaću lektiru, kako je i sam autor predvideo, a neka pređu i kursorno na času, izboru u ovakvom sastavu nema se šta zameriti.

Cilj ovog udžbenika je da preko neprekidnih štiva iz dela klasičnih i poklasičnih rimskih i latinskih pisaca omogući učenicima da prodube znanje latinskog jezika, da se upoznaju sa najvažnijim rodovima rimske književnosti i da se osposobe za lakše usvajanje materije na većem broju fakulteta: Filozofskom, Filološkom, na pravno-političkim naukama, Fakultetu dramskih umetnosti i dr. Istovremeno sadržina ovih tekstova je usmerena ka obrazovanju i vaspitanju naprednih socijalističkih ličnosti. Tekstovi su uglavnom literarnog, istorijskog i pedagoškog karaktera. No ima takvih i iz oblasti antičke egzaktne nauke, na pr. *Lekovito dejstvo kupusa* iz *De agricultura* Marka Katona, ili *Kretanje atoma* i *Večnosti materije* iz *De verum natura* T. Lucretija, gde pored nauke izložene u stihovima, ima i jasno izražen dijalektički pogled na svet, koji još određenije podstiče na razvoj dijalektičnog mišljenja učenika.

Samo savladivanje tekstova, otkrivanje smisla lakoničnih izraza, zahteva od učenika intelektualni i fizički napor (proveravanje u rečniku, gramatici i komentaru), što pomaže razvijanju radnih navika i pozitivnog odnosa prema radu. Na to posebno podstiču primeri pojedinih istaknutih ličnosti iz antike, koje su se odlikovale velikom marljivošću na pr. Arhimedova predanost nauci, Kikeronova filozofiji i retorici), zatim izuzetnom skromnošću i požrtvovanjem kao Katon, Aristid, Temistokle),

poštenjem (Gaj Grah) i dr. Sadržina izabranih tekstova pobuđuje učenike na razmišljanje, upućuje ih na rešavanje problema iz života i podstiče njihovu težnju ka humanističkim udealima. Obilje svetlih primera iz antike u ovim tekstovima ima veliku vaspitnu vrednost.

Pored znalačkog izbora tekstova, koji u potpunosti odgovaraju svojoj nameni, naučno-stručna vrednost udžbenika ogleda se naročito u pedantno i stručno sastavljenom *Komentar*u i *Latinsko-srpskohrvatskom rečniku*.

Komentar (str. 59—86) sadrži u konciznoj formi podatke o piscu, istorijskim i mitskim ličnostima, a veći deo ovih informacija dat je u drugom delu rečnika: lična i geografska imena. Posebno treba istaći vrednost jezičkih (gramatičkih i sintaktičkih) objašnjenja. Ovde se ne daju uvek svi odgovori u gotovoj formulaciji već se učenici upućuju da ih sami otkrivaju do kraja i da se time osposobljavaju za samostalni rad. Isto tako i nastavniku je ostavljena sloboda da produbljuje materiju gde nađe za potrebno.

Budući da izbor sadrži i poeziju, napisanu u različitim stihovima (heksametru, elegijskom distihu, jambima, hendekasilabu, asklepijadskom stihu, Alkajskoj i Sappinofnoj strofi i dr.), sasvim je umereno što je autor na kraju *Komentara* dodao i odeljak o latinskoj metrici. I u samom *Komentar*u, na odgovarajućim mestima date su sheme stihova. Tehnički propust je zamena sheme anapesta sa tribrahom, daktila sa anapestom i tribraha sa daktilom u odeljku *Jampski senar* na str. 86.

Latinsko-srpskohrvatski rečnik obuhvata dva dela: leksik u (str. 87—127) i onomastiku (str. 129—138). U prvom delu date su one reči koje se javljaju u tekstovima; ukoliko reč ima više značenja, data su ona koja su upotrebljena u tekstovima. Da bi se rasteretio komentar i da se ne bi više puta davala ista tumačenja u prvom delu rečnika dati su često idiomatski i sintagmatski izrazi (na pr. in desertorum numero ducere s. *duco*; corpus in geminas alas librare s. *libro*; manus ultima imposita est s. *manus* itd.). Da bi leksički fond bio bliži savremenom čitaocu, autor je, vodeći računa o semantičkoj evoluciji u srpskohrvatskom davao, za razliku od svih dosadašnjih latinsko-srpskohrvatskih rečnika, novije izraze i značenja u srpskohrvatskom (na pr. *peregre* ne samo u značenju „u tuđini“, već i „u inostranstvu“ itd.). I za *Rečnik ličnih i geografskih imena* važi konstatacija da je njime u mnogome rasterećen *Komentar* i izbegnuto nepotrebno ponavljanje tumačenja ličnih i geografskih imena. Time je ovaj udžbenik, i onako veoma bogat sadržinom, dobio još više u konciznosti, ne gubeći ništa u jasnoći i preglednosti.

Jezič kojim su pisani *Komentar* i *Rečnik* je čist i pravilan, stil jasan i koncizan, a u —*Komentar*u i podsticajan.

Knjiga je na odgovarajućim mestima ilustrovana sa deset odabranih slika, koje znatno pojašnjavaju tekst. Poželjno je da u drugom izdanju ove knjige ima i više ovakvih ilustracija.

*

Udžbenik je sastavljen tako da celokupnom svom sadržinom utiče na svestran razvoj učenika. Podaci o antičkom životu pružaju učenicima obilje znanja o početcima evropske kulture. Gotovo svi tekstovi, a naročito poetski, pobuđuju duboka, plemenita osećanja. Opisani lični primeri samopregornog rada, poštenja i solidarnosti utiču na razvijanje pozitivnih ličnih osobina kod učenika. Po svojoj specifičnoj prirodnoj materijal ovog udžbenika je nužno usmeren ka prošlosti, ali, treba naglasiti — ka onoj iz koje se rađa progres, kako je rekao i veliki Verdi: „Ritorniamo all'antico, sara un progresso!“.

Ovaj je udžbenik namenjen učenicima za prevodilačku i arhivsko-muzejsku struku usmerenog obrazovanja. Ali s obzirom na njegovu bogatu i raznovrsnu sadržinu, njime se mogu služiti i studenti istorije, arheologije, komparativne književnosti i dr. grupa na Filozofskim i filološkim fakultetima. Pozdravljajući pojavu ove korisne i lepo opremljene knjige, toplo je preporučujem svim nastavnicima latinskog jezika u Jugoslaviji i želim joj što masovniju primenu u školama.